

KONCEPT SRDCA V ETICKOM PERSONALIZME B. P. VYŠESLAVCEVA

JANA HRAŠKOVÁ, Katedra filozofie, FH TU, Trnava

HRAŠKOVÁ, J: The Concept of Heart in the Moral Personalism of B. P. Vysheslavtsev
FILOZOFIA 57, 2002, No 8, p. 602

The paper deals with the philosophical problems of human heart and its moral dimension in philosophy. It focuses on the philosophy of the Russian philosopher B. P. Vysheslavtsev, called also "a philosopher of heart." His conception of heart and its role in the life of humans is seen as the source of the human spiritual life as a whole. "The heart is not only a physiological organ, but also an ontological origin beyond all rationality, in which the real autonomy of a person lies."

Predmetom tejto štúdie je problematika ľudského srdca a jej reflexia v konkrétnom význame pre osobu človeka. Domnievame sa, že veľmi inšpiratívne riešenie problému chápania človeka v personalistickej koncepcii prináša práve pohľad na ľudské srdce a na jeho aspekt poznania. Prezentovaný náhľad filozofickej koncepcie je časťou zameranou predovšetkým na analyzovanie pôvodného ruského textu s cieľom priblížiť čitateľovi tohto filozofa, ako aj časť, v ktorej sa zaoberá rozmerom srdca.

Filozofia ako láska k múdrosti je daná človeku už tisícročia. Iba človek v komplexe prírody sa dokáže pýtať, hľadať na tieto otázky odpoveď, iba človek má v sebe vedomý a slobodný rozmer, ktorý ho delí od rozdielu organizmu, vecí. Človek tak ako jediný si dokáže uvedomovať svoje "ja" ako samostatnú bytosť s vlastným životom, a tým aj s vlastnou tvárou. Autenticita určitosti, konkrétnosti tejto tváre privádza človeka aj vo filozofii k uvedomeniu si tejto tajomnosti vlastnenia svojho "ja". Augustínus či Descartes hovoria vo svojich dielach o nepochybnosti tejto vedomosti "ja". Vnútornú svojráznosť a nezdeliteľnosť osoby dobre vystihuje definícia osoby, ktorú podáva vo svojom diele *De duabus naturis* Boethius: "Osoba je nezdeliteľná podstata rozumnej prirodzenosti" (*Persona est rationalis naturae individua substantia*). Práve židovsko-kresťanská duchovná tradícia priniesla prvé personalistické chápanie človeka. Aj keď sa tu ešte nehovorí o personalistických koncepciách, sú nepochybné zdrojom idey osoby.¹ Osobitý vzťah vnímame práve v pozícii Boha a človeka, nakoľko židovsko-kresťanská tradícia prináša partnerstvo jediného Boha a človeka. Boh sa obracia na človeka, na jeho srdce, cez ktoré sa mu prihovára. "...svoje oko im vložil do srdca, aby im ukázal veľkosť svojich diel." (Sirach, 17,6) Novozákonná symbolika ešte radikálnejšie poukazuje na pojem osoby vo vzťahu k Bohu, a to v osobe Krista. Morálny význam kresťanskej vízie vzťahu človeka so svetom a Bohom vniesol zárodok personalistickej línie do filozofie.²

¹ Osoba - lat. *persona*, grécky *prosopon*.

² V personalistickej koncepcii tejto štúdie, ako aj vedeckom doktorandskom štúdiu vychádzam z koncepcii osoby hlavne z ruského personalizmu, ktorý na Slovensko prináša doc.

V dnešnom tlaku médií, celosvetovej hospodárskej krízy, vojnových konfliktov, rôznych ideologických mocenských lobbíngov sa ani veda, ľudia, ktorí ju tvoria, nevyhnú reakcii či konfrontácii s týmto vplyvom. Informácie sú dnes sprostredkované neuveriteľne rýchlejšie ako pred pár desiatkami rokov. Jednoduchý príklad toho, že našich predkov neobklopovali HiFi systémy či nespájali medzi nimi komunikáciu počítačový server, laicky poukazuje na turbulentnosť rýchlosti vývoja vedy a techniky. Akým smerom ide a aký morálny rozmer v sebe nesie? Aktuálnosť morálnych a etických otázok prináša práve vstup do 21. storočia. Človek naliehavejšie pociťuje neistotu či túžbu v odpovedi na večnú otázku "Quo vadis?"

Filozofia nemôže nereflektovať súčasnosť. Nemôže byť v minulosti, ale naopak, musí syntetizovať minulosť s prítomnosťou, a tak načrtávať budúcnosť. V odkazoch predkov sa učiť na chybách, brať si príklady z osobností a motivovať mladých pre naozajstný lepší zajtrajšok. Filozofia má možnosť transcendovať, prekračovať víziu človeka a smerovať ju dobrými perspektívami. Práve interiorita ľudskej osoby sa stáva pracovným priestorom, cez ktorý filozofia buduje most do vonkajšieho sveta. Láska k múdrosti je pre človeka 21. storočia aktuálna práve pre "chudobu" citov, cností, hodnôt, ktoré boli aktuálne pri zrode filozofie. Dnešný človek je otupený a apatický na tieto hodnoty. Prečo je to tak? Celé dejiny etiky, ktoré sú práve aj odrazom teórie v praktickom konaní človeka, snažia sa interpretovať o zažívaní, skúsenosti, prežívaní, bytovaní, teleológii ľudskeho života. Dopad mysleneho na prežitie, hľadaniu autentickej, plnosti bytia ľudskej osoby a vnímania pravdy cez optiku celostnosti tejto pravdy. Moja odpoveď je v nájdení argumentu, ktorý síce nie je logicko-objektívny, ale je všeobecne platný, a tým je argument, že filozofia musí dať priestor aj ľudskému srdcu, aby sa mohla priblížiť k zmyslu tejto pravdy, k celistvosti človeka. Nie je neznámym faktom, že filozofických predstaviteľov, ktorí sa venovali ľudskému srdcu, je nepomerne málo. Na druhej strane sú a to je fakt, ktorý treba brať ako práve položený predpoklad pri obojstrannej kritike. Práve ruský personalizmus sa zaoberá riešením tejto kritiky, pretože "ruskí personalisti si svoje postavenie uvedomovali, a preto boli hrdí na svoj príspevok v ľudskej myšlienke; stavajú svoje poňatie proti poňatiu západnému, ktoré zdedilo viac z racionalizmu starých Grékov a z rímskeho legalizmu" ([3], 16). Východný personalizmus je preniknutý hlbokou spiritualitou a eschatológiou ľudskej osoby. Miesto pre srdce je tu nepopierateľné, naopak prepracovaný filozoficko-teologický koncept vytvára nový svetový dejinný obzor.

B. P. Vyšeslavcev (1877-1954) sa narodil v rodine štátneho zamestnanca. Študoval moskovské gymnázium, po skončení pokračoval na právnickej fakulte Moskvskej univerzity. V roku 1899 po úspešnom ukončení práva sa zamestnal ako advokát. Vyšeslavcev bol človekom kontemplatívnym a jeho rozmer bol vždy ovplyvňovaný esteticko-filozofickým poznaním. Ako sám vo svojom denníku v roku 1902 píše: "Advokátúra prekvitá, ale ja čítam Kanta, ... zaujímam sa o filozofiu..." ([4], 5) Počas štúdia cestuje a navštevuje európske univerzitné mesta ako Paríž, Rím. V nemeckom Marburgu absolvoval seminár P. Natorpa a H. Cohena. Chodieval na filozofické stretnutia s N. Hartmannom, s ktorým ho viazalo napokon aj celoživotné priateľstvo. V roku 1914 tu

ThDr. Hrehová, PhD. Hrehovej interpretácia personalizmu je dôkladnejšie rozobraná v ([2], 116, 142).

obhájil doktorát dizertačnou prácou na tému *Fichteho etika*. Po návrate do Ruska pôsobil na moskovskej univerzite ako profesor filozofie práva. Tu tvorí hlavné kapitoly jeho najdôležitejšieho diela *Etika premenenej lásky*. Krátko po Októbrovej revolúcii bol podobne ako iní intelektuáli prísne sledovaný a napokon v roku 1922 vypovedaný z vlasti ako nepohodlný sovietskemu režimu. V rokoch 1922 - 1924 žil v Berlíne, kde pôsobil ako profesor filozofie a náboženstva na Akadémii. Z Berlína však odchádza do Paríža, kde bol prijatý na miesto redaktora vo vydavateľstve YMCA-Press. V roku 1925 spolu s N. Berďajevom založili časopis *Puť a Inštitút sv. Sergeja*. Vyšeslavcev tu prednášal filozofiu a morálnu teológiu. V 20. a 30. rokoch pracuje na hlavnom diele *Etika premenenej lásky*. V období druhej svetovej vojny žil Vyšeslavcev v Nemecku. Posledné roky jeho života sa niesli v bohatej pracovnej tvorivosti. V roku 1953 v New-Yorku vyšlo jeho dielo venované sociálnej filozofii *Kríza industriálnej kultúry*. Zomiera v Ženeve v októbri roku 1954 na tuberkulózu.

Centrálnou ideou jeho originálnej etiky je "myšlienka, že svet nebol stvorený na to, aby sme ho znehodnotili, ale naopak, aby sme ho zduchovníli láskou. Toto zduchovenie je možné pomocou Božej milosti, ktorá jediná má silu premeniť srdce človeka a upriamiť jeho myseľ na to, čo je podstatné, to znamená na konanie dobra" ([5], 18). Vyšeslavcev je filozofom srdca a intuície. Vo svojej kapitole venovanej srdcu hovorí o centre človeka, cez ktoré človek preniká k podstate seba, v poznaní hlbokaj a intímnej jedinečnosti ľudského života v závislosti od Boha. Absolútne je u Vyšeslavceva poznateľné a človek participuje práve na tomto vzťahu, tvorí svoj život životom cez Absolútne. Absolútne je práve centrom a toto centrum je v osobe človeka práve srdce. Srdce nielen fyzické, ale aj hlboko mystické tajomno. Rozmer nahliadnuteľný len nami samotnými a ani my nemôžeme nahliadnuť do srdc iných, ale práve cez poznanie toho nášho pochopíme, kde začína pravá sloboda upriamená k harmónii so všetkým stvorením a kde nestačí a práve končí ľudské racionalizovanie, povrchnosť bez citu srdca. Intuícia srdca a osvietenosť mysle sú istotami, ktoré rezonujú s príchodom novozákonného "Miluj svojho bližneho ako seba samého". Staroveké "Oko za oko" tak bolo prevýšené láskou. Práve konverzia osoby je späť s jeho srdcom, nielen ako citom, ale, ako hovorí Vyšeslavcev "orgánom vôle, prijímajúci riešenia" ([4], 271). Zo srdca vychádza láska k iným, k Bohu. Celý prejav ľudského života vychádza a vracia sa k srdcu. Vyšeslavcev však upozorňuje, že to nie je len metaforický prejav, rozplynutý a neuchopiteľný. Naopak, "srdce v religióznom jazyku je niečo veľmi presné, môžeme povedať matematicky presné ako centrum kruhu, z ktorého môžu vychádzať nekonečné polomery alebo môže byť ako svetové centrum, z ktorého môžu vychádzať nekonečne rôznorodé rádiusy" ([4], 272).

Vyšeslavcev ako predstaviteľ kresťanskej línie ruského personalizmu nachádza biblické pramene srdca.³ V živote človeka tak aj filozofia pri skúmaní poznania človeka jeho zmyslu nemôže vynímať rozmer srdca a oddeľovať ho od filozofie. Naopak, je to niečo "veľmi hlboké, religiózne, ostávajúce nedostupným pre vedeckú, empirickú psychológiu" ([4], 272). Erich Fromm súčasne hovorí: "Po prvýkrát v dejinách prežitie

³ Etymológiou srdca a jeho terminológiou aj v iných historických prameňoch sa zaoberám vo svojej práci *Spiritualita srdca* [6], preto na tomto mieste nebudem uvádzať konkrétne pramene a nebudem ich ani preto rozvádzať na príkladoch.

ľudského rodu závisí od radikálnej zmeny ľudského srdca." ([7], 22) Leibniz, ktorého Vyšeslavcev spomína, dodáva: "V ňom je prameň duchovného života človeka, je to miesto, kde každý ukrýva svoje najintímnejšie myšlienky." ([4], 273) Etika premenenej lásky u Vyšeslavceva je etikou sublimácie, t. j. nadprirodzeného pozdvihnutia. "Je prirodzené, že ľudský eros tiahne k plnosti života a každý človek v sebe nesie túto nostalgiu." ([8], 65) Vychádza z Platónovej koncepcie lásky a prekonáva ju Kristovou plnosťou, ktorá zbožšťuje ľudskú lásku. Platón pozná tri typy lásky (eros/libido; eros/tvorivosť, poézia; eros/filozofia, videnie idey). Pozdvihnutie k Bohu je možné iba cez Kristovu milosť, pretože ona je posolstvom skutočnej lásky, ako Vyšeslavcev dodáva. "Je to on, kto pozdvihuje. Sublimovaná láska potom nielen pozdvihuje, ale aj zjednocuje ľudskú dušu s Bohom. Sublimácia znamená pozdvihnutie duše k pravdivému a k pravde, ale tu sa vyžaduje spolupráca, tzv. ko-kreativita alebo spolutvorivosť. Iba ak milosť prenikne do srdca, zrodia sa krásne obrazy, ktoré sú počiatkom sublimácie smerom k ideálu. Je to pozvanie cez predstavivosť krásy k premene. Krása vedie k mystike, v kráse je všetko láskou." ([8], 65) Vyšeslavcev rozlišuje tri druhy krásy: krása sveta, prírody, viditeľná zmyslami, ktorá zjavuje Boha človeku; krása umenia, ktorá zjavuje človeka človeku prostredníctvom tvorivosti; krása duchovná, ktorá hovorí o Bohu skrze "ja" premenené láskou a pre lásku. Tento druh vnímanej lásky je kontempláciou, ktorá svedčí o harmónii nielen estetickej, ale predovšetkým etickej.

Odkaz ktorý nám necháva Vyšeslavcev, spočíva práve v morálnom zmysle ľudského života a jeho srdca, ktoré formuje človeka duchovne prostredníctvom pozitívnych vzťahov. "V dynamizme týchto vzťahov sa vlastne človek denne znovurozhoduje pre dobro odmietaním zla a pre spoločenstvo premáhaním egoizmu, uvedomujúc si, že rastie naozaj iba vtedy, ak rastie v konaní dobra." ([5], 19) Práve v tejto myšlienke je reálny odkaz pre človeka hľadajúceho, poznávajúceho. A bez výnimky sa ňou vo filozofii stáva konkrétna odpoveď, konkrétna tvár filozofa, autora, osoby.

Význam odpovede nenesie iba myšlienka, nesie ju aj jej precítenie a rezonancia v našom srdci, preto kresťanský personalizmus musí hovoriť o človeku ako osobe smerujúcej nie k prázdnote, k spochybneniu a otupeniu charakteru vzťahu ja-svet, ale naopak. Naša sloboda, tvorivosť by mala byť vychovávaná k "pozitívnemu prístupu voči realite, k schopnosti mať istotu" ([9], 195).

LITERATÚRA

- [1] LOSSKIJ, N. O.: Recenzia knihy "Srdce v kresťanskej a indickej mystike". In: *PÚŤ*, č. 28, 1931.
- [2] HREHOVÁ, H.: *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava, Charis 1998.
- [3] ŠPIDLÍK, T.: *Ruská idea*. Olomouc, Velehrad 1996.
- [4] VYŠESLAVCEV, B. P.: *Etika preobrazenovo erosa*. Moskva, Republika 1994.
- [5] HREHOVÁ, H.: "Dynamičnosť lásky a jej zavíšenie v Bohu". In: *Slovenské hlasy z Ríma*, č. 4. roč. 44, 1995.
- [6] HRAŠKOVÁ, J.: "Spiritualita srdca". In: *Zborník príspevkov medzinárodnej konferencie*. FHvUMB, B. Bystrica, 2001 (v tlači).
- [7] FROMM, E.: *Mít, nebo být?* Praha, Aurora 2001.
- [8] HREHOVÁ, H.: "B. P. Vyšeslavcev a etika premenenej lásky". In: *Verbum*, roč. X, č. 2, 1999.

POZVÁNKA NA FILOZOFICKÚ KONFERENCIU

Katedra filozofie Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Bratislave Staré Mesto organizuje

FILOZOFICKÚ KONFERENCIU, ktorá sa uskutoční v stredu 9. októbra 2002 o 14,30 hod. v spoločenskej miestnosti Fakulty na Kostolnej ulici č. 1 s predpokladaným koncom vo večerných hodinách.

Cieľom konferencie je predstaviť oblasť filozofického myslenia jednotlivých členov katedry.

Srdečne pozývame členov ostatných katedier Fakulty, ako aj študentov, prednášajúcich a poslucháčov iných filozofických fakúlt a katedier, prípadne záujemcov o filozofické témy.

Prihlásiť sa na aktívnu účasť možno písomne s označením "Filozofická konferencia" alebo telefonicky na uvedenú adresu do pondelka 30. septembra 2002.

Tešíme sa na Vašu účasť

Sr. Dominika Alžbeta Dufferová OSU, PhD.
Katedra filozofie Teologickej fakulty Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P.O.Box 173, 814 99 Bratislava 1
Tel. 02/5443 3237, fax 02/5443 0244